

5. Н. Ш. Туманский и Мицкевич // Киевская старина. 1899. № 64. С. 297–302.
6. На память юбилея А. И. Левшина. Санкт-Петербург: Общая польза. 1868. 39 с.
7. Цявловский М. А. Летопись жизни и творчества А. С. Пушкина. Т. 1. Москва: Слово, 1999. 594 с.
8. Щербина Л. Пушкин в Одессе. Одесса: Астропринт, 2004. 459 с.
9. Malinowski A. Adam Mickiewicz w Odessie. Fenomen pogranicza. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.36770/bp.47>

Назаровський Р. О.

Розвиток народних шкіл в Подільській губернії другої пол. XIX ст.

У XIX ст. початкова освіта у всій Подільській губернії ґрунтувалась на приходських школах. В першій половині XIX століття в Подільській губернії таких шкіл було надзвичайно мало — п'ять, які організовувались органами світської влади, тобто, не були парафіяльними. Їх церковна назва пояснюється викладанням в них через брак педагогічних вищих навчальних закладів священнослужителів [3].

Ситуація була краща в населених пунктах вільних селян, жителів яких проявляли більше бажання в здобутті їх дітьми початкової освіти [2]. Саме в них, відповідно до указів Святішого синоду Російської православної церкви 1836 та 1837 рр., на базі церковних приходів відбувалось масове відкриття церковнопарафіяльних шкіл. Хоча ніяких коштів з державного бюджету не виділялось і на 1842 рік в губернії нараховувалось 398 учнів таких шкіл [2].

Якісно ситуація змінилась в кінці 50-х рр. Тоді, в час гострої потреби в мінімальній освіченості громадян предстоятель Спасо-Преображенського храму в Білій Церкві (тоді Київська губернія) організував 4 початкових школи нового типу — в них заняття відбувались обов'язково 6 разів в тиждень (а не у вільні від роботи дні) по завчасно створеній програмі. Успіх його системи отримав широку підтримку київського генерал-губернатора та масштабну рекламну кампанію в пресі [3]. З подачі київського митрополита Арсенія та за наказом генерал-губернатора Іларіона Васильчикова подільський єпископ Іринарх почав масове відкриття парафіяльних шкіл в губер-

нії. Процес пішов швидко — селяни, знаючи про швидку ліквідацію інституту кріпосництва без перешкод віддавали дітей в новостворювані школи. Не лишнім буде навести цифри: перед самим скасуванням кріпосного права в Подільській губернії навчалось 2897 учнів початкових шкіл, в 1862 їх було вже 23297 (всього 1157 шкіл), а в 1869 р. на 1293 школи припадало бл. 30000 учнів [2].

Фінансування новоутворених установ проводилось за рахунок вищих чиновників краю. Наприклад, вищезгаданий Іларіон Васильчиков спонсорував закупівлю букварів, губернатор Подільської губернії Рудольф Іванович «Короткі катехізиси» та «Про віру та життя християнське» [2]. Нові школи Подільської губернії управлялись власною системою, що була розроблена єпископами єпархії. При подільській духовній консисторії було створено власний стіл (відділ), що управляв освітніми процесами, та система повітових, окружних ревізорів. Ці заходи перетворили церковнопарафіяльні школи на повністю автономні від державних органів заклади [3]. Це призвело до певних курйозів. Наприклад, у міністерських світських школах було заборонено використання «Буквар южноруський» Тараса Шевченка, а в парафіяльні школи його примірники закуповувались оптом вищими церковними чинами єпархії. У церковній пресі інколи з'являлись вихваляння духівництва, що у їх школах навчання ведеться українською, російською, церковнослов'янською [2].

Як проходило відкриття церковнопарафіяльних шкіл, можна прослідкувати на прикладі містечка Піщана, що входило в ті часи у Балтський повіт та було волосним центром. 1 листопада 1873 р. була відкрита однокласна школа, за участі мирового посередника барона Бухольця, інспектора народних училищ Миколи Лосева та вчителя, присланого від Учебного округу, Михайла Саур-Ципріановича, а також безліч місцевих жителів. Хрестною ходою до церкви прибули священник приходу містечка Фома Шероцький зі священником сусіднього села Пужайкова Стефаном Пашковським. Одразу ж було посвячено будівлю зсередини святою водою та молитвами, потім ззовні способом обходження будівлі по колу три рази. Після отець Фома виголосив промову до своїх прихожан, в якій висловив потребу в великій дяці народу Олександрю II за активну розбудову

системи початкової освіти та відміну кріпосного права. Закінчивши, по розпорядженню волосного старшини біля школи було організовано гостинці для народу, а в самій школі для високопоставлених гостей — обід [1, с. 155].

За 1873–1898 змінилось в школі 5 вчителів. Найдовше затрималась на посаді донька Фоми Шероцького Олександра Дунаєвська — не менше чотирнадцяти років. Закономчителем з часу самого відкриття до 1897 року (добровільної відставки) був настоятель приходу Фома Шероцький. На посаді його замінив син Петро — як в школі, так і в приході [1, с. 156].

Школа була для хлопчиків, хоча випадки вступу дівчат були надзвичайно частими. Наприклад, в рік відкриття було прийнято 53 хлопчика і 13 дівчаток; в 1878 році — 15 хлопчиків і 4 дівчинки; в 1883 році — тільки 14 хлопчиків; в 1884 році — 12 хлопчиків і 5 дівчаток [1, с. 156]. Лише 1 жовтня, по вказівці єпископа Подільського та Брацлавського Ірінея, в містечку Піщана було відкрито школу для дівчаток. Правда, без виділення постійного приміщення, коштів для благоустрою навчального закладу та присилання вчителя. Тому, на мебель та підручники в тому ж 1897 році скинулись місцеві жителі — назбирали 50 рублів, питання приміщення вирішили винаймом будинку [1, с. 156]. В учбовому 1897 / 1898 році в ній навчалось 32 дівчинки; в 1898 / 1899 — 35 учениць. Тим часом у хлопчачу школу набрали 40 учнів, з них — 4 дівчинки. Заняття проводив перший псаломщик приходу Андрій Роцаховський, який за свій перший робочий рік на новій професії отримав 25 рублів. Книги для навчання нараховували 100 екземплярів виключно обов'язкових підручників [1, с. 157].

Отже, в другій половині XIX ст. ріст кількості шкіл відбувався неімовірними темпами. Головною причиною цього процесу була відміна кріпосного права та початок індустріального перевороту в Російській імперії, що зумовлювало потребу у мінімальній грамотності якнайширшого кола громадян. Саме тому в цей процес включались як адміністрація найвищого рангу (навіть сам генерал-губернатор), так і вище духовенство краю. Проте, навіть за такої широкої підтримки зі сторони управлінців, дивлячись на цифри, одразу помітні головні недоліки сфери освіти в імперії — патріархальність (освіту в

першу чергу отримували хлопчики, їх школи краще фінансувались) та низький рівень держфінансування: в століття блискавичного прогресу правителі імперії не розуміли всієї важливості загальної початкової освіти, тому обмежували її самим головним, і то не для всіх.

1. Нагнибіда Р. В. Літописи церковні Балтського повіту Подільської губернії (1866–1899). Частина 1. Дрогобич: Коло, 2018. 464 с.
2. 3. Перерва В. С. Церковно-шкільна революція у Подільській єпархії другої половини ХІХ ст.: головні події та виконавці. Освіта, наука та культура на Поділлі. Кам'янець-Подільський, 2011. № 18. С. 29–38.
3. 2. Поліщук М. С. Стан початкової освіти на Правобережній Україні в 60–90 рр. ХІХ ст. Український Історичний Журнал. 1971. № 3. С. 69–75.

Дегтярьова М. О.

Особливості внутрішньої міграції афроамериканців в США

На початку ХХ століття почалась міграція афроамериканців з сільської місцевості південної частини Сполучених Штатів в міську північну частину країни. Жорстока експлуатація темношкірих на півдні позбавила їх найелементарніших політичних прав, здольщина і пеонаж, як пережиток рабства на півдні і система джімкроуїзму призвели до переселення частини негритянського населення на північ. І хоча і там переселенців приймали далеко не без проблем, цей регіон, на їхню думку, був єдиним притулком. Головною причиною міграції в цьому напрямку була інформація про нестачу робочої сили у північних містах країни. Дійсно, Перша світова війна призвела до появи тисяч робочих місць на сталеливарних заводах, залізницях, м'ясопереробних заводах і в автомобільній промисловості. Потенційних переселенців підштовхували і агенти з працевлаштування, які були надіслані північними бізнесменами для найму південних робітників. Північні компанії запропонували особливі стимули для спонукання темношкірих робітників до переїзду, включаючи безкоштовний транспорт і дешеве житло [1, с. 356].

Переселення впливало на соціальний статус афроамериканців. Маючи попередній досвід роботи у сільському господарстві, вони поступово втягувалися в нові реалії існування промислових робітників. Як на півдні, так і на півночі на початку ХХ століття відсоток негритянських робітників збільшився з 6 до 10 % [1, с. 360].